

Miroslav Kundrata: Financování ekologických aktivit (Veronica č. 2/2004)

Potřeby životního prostředí

Životní prostředí patřilo na přelomu osmdesátých a devadesátých let mezi nejdůležitější témata obyvatel českých zemí. Zájem o prostředí mezi veřejností však postupně klesal a dnes není ani mezi deseti prvními prioritami populace. To se odráží i v nezájmu politiků o oblast ekologie (přes nelibost ekologů se toto slovo stalo synonymem všeho, co se týká životního prostředí a ochrany přírody).

Objektivně se životní prostředí v porovnání se stavem na konci osmdesátých let zlepšilo; zejména díky zastavení některých znečišťujících výrobních procesů, díky masivním investicím do nových technologií, zpřísněné legislativě i konkurenčnímu tlaku na evropských trzích. I v tuzemském společenském slovníku přes tuhý odpor řady technokratů postupně zakotvuje pojem trvale udržitelný rozvoj.

Řada ekologických problémů však přetrvává a objevují se nové. Rovnováha pohraničních horských lesních ekosystémů je rozvrácena a obnova lesů na okyselených půdách bude trvat celá desetiletí, možná i staletí; celkový objem průmyslových emisí se nám sice podařilo snížit, ale růst automobilové dopravy způsobuje vážné smogové situace ve městech a důsledky klimatických změn se mimo jiné projevují v rostoucích extrémních počasích a místních katastrofách; zlepšuje se čistota řek, ale roste jejich zatížení některými živinami (zejména fosforem z pracích prášků) a rozsáhlé vodní plochy v létě kvetou řasami a sinicemi; snížilo se chemické zatížení půdy, ale zvyšuje se tlak na zastavování volné krajiny, její parcelování a omezování volného pohybu zvířat i lidí; množství odpadů neustále roste, příkopy silnic i koryta toků jsou zaneřáděny PET lahvemi a nedaří nastartovat recyklaci odpadů; na mnoha územích tikají časované bomby starých skládek nebezpečných odpadů; vzácné biotopy vázané na tradiční zemědělství mizí s úpadkem našich sedláků; zaostáváme za zeměmi Evropské unie v úsporách energie a ve využívání obnovitelných zdrojů...

Problémů je stále hodně. Stát na jejich řešení nestačí ani finančně, ani kapacitou svých institucí. K řadě potřebných změn není dostatečná politická vůle, a řada z nich má mezinárodní rozměr. Často si neuvědomujeme, že některé problémy ani nejsou řešitelné bez spolupráce státu s obcemi, podnikateli, občany a jejich iniciativami.

Ekologické neziskovky

V této situaci hrají velkou roli ekologické nestátní neziskové organizace (NNO) – různá občanská sdružení, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti. Jejich počet v celé republice je odhadován asi na tisícovku (z celkového počtu téměř 53.777 nestátních neziskových organizací zaregistrovaných ke 14.3. 2003) a patří k těm nejaktivnějším občanským skupinám. Vytvářejí tlak na řešení ekologických problémů, samy přicházejí s novými náměty, inovacemi i osvědčenými postupy z jiných regionů a zemí, informují a vzdělávají veřejnost i media, podílejí se na přípravě projektů, a velmi často dělají práci, na kterou nestačí stát, obce nebo vlastníci. Starají se o několik tisíc hektarů chráněných území, spravují několik desítek stanic pro handicapované živočichy, řídí programy na ochranu druhů a přírodní rozmanitosti, zavádějí ekologickou výchovu do škol i mezi dospělé, realizují pilotní projekty na obnovitelné zdroje energie či recyklaci odpadů, čistí potoky či připravují rozvojové programy mikroregionů založené na myšlenkách trvale udržitelného rozvoje. Podílejí se na přípravě legislativy a v neposlední řadě hrají roli „hlídacích psů“ v případech, kdy je životní prostředí ohroženo. Tato poslední, konfliktní, ale nezbytná úloha s výrazným přispěním medií zastihuje pozitivní činnosti a veřejnost vnímá ekologické spolky často jako „brzdu rozvoje“.

Tyto organizace však i přes řadu konfliktních kauz ukazují cestu, jak mohou občané brát budoucnost i odpovědnost za životní prostředí do vlastních rukou. Řadu činností dělají efektivněji a levněji než stát nebo firmy. Ke své práci však potřebují finanční podporu. Údaje o směřování státní podpory neziskovým organizacím však ukazují, že ekologické organizace jsou na okraji zájmu. Nejmarkantnější je porovnání se sportovními organizacemi, které dostávají největší podporu z úrovně vlády, krajů, obcí, ze SAZKY i od sponzorů.

Financování

Z celkových finančních příspěvků z veřejných rozpočtů pro NNO bylo například přes MŠMT v roce 2000 rozděleno do oblasti sportu a tělovýchovy 1 115,5 mil Kč (35%) zatímco např. pro ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj poskytla ministerstva 46,5 mil Kč (1,5%). Údaje z roku 2002 disproporcí ve státním financování ještě prohlubují. Rozvoj sportu a tělovýchovy obdržel z veřejných rozpočtů (ministerstva, kraje, pověřené obce) 44%, zatímco na oblast životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj šla pouhá 2% v součtu všech 3 zmíněných úrovní veřejné správy. K tomu je třeba přičíst skutečnost, že roční dotace sportovních organizací ze Sazky činí téměř 1 miliardu.

Srovnání dotací z různých úrovní veřejných rozpočtů na projekty NNO v roce 2002
(celkem v mil Kč / % z celkové státní podpory/ počet podpořených NNO)

Vybrané hlavní oblasti podpory	Ministerstva	Města a obce	Kraje	Celkem
1. Poskytování sociálních služeb	930,4186 28,90 % 404	145,0975 17,05 % 570	75,6754 21,24 % 258	1 151,1915 26,00%
2. Ochrana zdraví a péče o zdravotně postižené	335,6200 10,42 % 382	69,2004 8,13 % 816	18,6451 5,23 % 99	423,4655 9,57%
3. Ochrana životního prostředí, udržitelný rozvoj	63,4970 1,97 % 101	26,1774 3,08 % 277	11,8662 3,33 % 122	101,5406 2,29%
4. Rozvoj kultury, péče o kulturní dědictví	87,4780 2,72 % 660	135,0894 15,87 % 2 003	100,8677 28,31 % 541	323,4351 7,31%
6. Rozvoj sportu a tělovýchovy <i>Pozn.: tabulka nezahrnuje ca 900 mil Kč pro omezený počet sportovních organizací z loterie Sazka</i>	1 412,1290 43,86 % 139	424,1844 49,84 % 4 058	113,6679 31,90 % 789	1 949,9813 44,04%
9. Péče o ohrožené a problémové skupiny obyvatelstva <i>Pozn.: zahrnuje také významné dotace sportovním organizacím pod hlavičkou prevence nežádoucím sociálním jevům</i>	237,4980 7,38 % 366	44,2406 5,20 % 450	21,1426 5,93 % 103	302,8812 6,84%
Mezisoučet	3 219,546	356,358	851,162	4 427,066

Zdroj: Rada vlády pro nestátní neziskové organizace, 2003.

Povšimněme si, mezi kolik organizací rozděljuje veřejná správa svěřené prostředky. Ministerstvo školství sdaleko největším rozpočtem rozděljuje 1,4 miliardy korun mezi 139 neziskových organizací (aritmetický průměr na jednu NNO je přes 10 milionů korun!). O kolik důvěryhodněji působí podpora obcí a měst, které uvolnily částku necelé půl miliardy, ale stačily s ní podělit přes 4 tisíce tělovýchovných spolků a sportovních klubů (průměr na jeden spolek činí 10 453 Kč). Z centrální úrovně podporuje nejvíce subjektů Ministerstvo kultury, které mezi 660 organizací rozdělilo 87,5 milionu (132 500 Kč na jednu organizaci). Ministerstvo životního prostředí s rozpočtem 63,5 milionu dokázalo přispět 101 organizacím (průměr na jeden spolek činí necelých 630 000 Kč).

Ministerstvo životního prostředí ročně uvolňuje na otevřený grantový program pro neziskové organizace asi 19 mil. Kč a část služeb financuje formou zakázek nebo přes Státní fond životního prostředí. Tento objem je prakticky stejný po celé desetiletí. Např. maďarská nebo polská vláda uvolňují podstatně větší prostředky na ekologické projekty NNO.

Role nadací

České Nadace sdružené ve Fóru Dárců rozdělily v roce 2003 na projekty neziskových organizací částku 559 473 241 Kč.

Mezi nejvíce podporované oblasti patří:

- Děti, mládež, volný čas 19%
- Vzdělávání 18%
- Kultura 18%
- Zdraví 15%
- Sociální a humanitární oblast 12%

Nejméně podporované oblasti jsou:

- Životní prostředí 5%
- Komunitní a regionální rozvoj 5%
- Jiné 6%
- Lidská práva 2%

Zdroj: Fórum Dárců, www.donorsforum.cz

Nadace Partnerství rozdělila v roce 2002 více než 20 milionů Kč na granty; v roce 2003 se už projevil odchod zahraničních dárců a objem nadačních příspěvků poklesl téměř o 8 milionů. Oblast životního prostředí podporuje zčásti také Nadace VIA, významným distributorem prostředků PHARE do této oblasti byla donedávna NROS a rostoucí roli hrají také menší regionální nadace (Nadace Veronica, Nadace Sluníčko, Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor, Nadace Preciosa, Nadace Jana Pivečky, apod.). Celkový objem prostředků rozdělených regionálními nadacemi je však pouze v řádu několika milionů. Poté, co ekologie vypadla z priorit PHARE a také s ohledem na snižování zahraniční pomoci a na odchod zahraničních dárců z regionu střední Evropy je patrné, jak velký význam pro financování ekologických projektů budou mít v českém kontextu nadace.

Nejde jenom o objem prostředků, ale také o skutečnost, že nadace podporují projekty nezávisle na politice státu, respektive Evropské unie. Vstup do EU se na situaci NNO výrazně podepíše. Pokud se nám nepodaří zajistit další významný zdroj nestátního financování (např. loterie, daňové asignace), vzroste i závislost neziskového sektoru na veřejných rozpočtech; a to rozhodně není dobře. Nehledě k tomu, že příprava projektů pro fondy EU je stále náročnější jak z hlediska formálního vypracování, tak z hlediska povinného spolufinancování.

Nadace Partnerství také dlouhodobě pomáhá ekologickým neziskovým organizacím budovat vlastní finanční nezávislost – zvyšovat kvalifikaci, rozšiřovat členskou základnu, diverzifikovat zdroje a pracovat s partnery z jiných sektorů na společných projektech. Na jaře 2004 budou zveřejněny výsledky rozsáhlého průzkumu, který nadace dělala mezi ekologickými organizacemi o jejich situaci, potřebách a prioritách. Výsledky svědčí o tom, že celá komunita prožívá přelomové období a není jisté, zda z krize vyjde posílena.

V rámci Fóra dárců, Rady vlády pro nestátní neziskové organizace, CEE Trustu se snažíme spoluvytvářet příznivější prostředí pro práci neziskového sektoru – legislativní i fiskální. Mezi hlavní priority patří jednání s finančními ústavy o co nejjednodušších mechanismech převodu příspěvků od dárců, s mobilními operátory o příznivějších sazbách pro charitativní příspěvky prostřednictvím SMS zpráv, příprava zákona o daňových asignacích nebo charitativní loterie, příznivé podmínky spolufinancování projektů ucházejících se o podporu ze strukturálních fondů, apod.

Období 2004 a 2005 bude velmi důležité pro to, jaké podmínky pro fungování neziskového sektoru se podaří nastavit. Velkou roli bude hrát i to, jak budou fungovat nově se ustavující agentury, komise a platební orgány pro správu strukturálních fondů. Zprávy o jejich připravenosti zatím nejsou příliš povzbuzující.

RNDr. Miroslav Kundra je ředitelem Nadace Partnerství (www.nadacepartnerstvi.cz). Předsedá také správní radě Nadace Veronica, výkonnému výboru Fora Dárců a výboru pro Evropskou unii Rady vlády pro nestátní neziskové organizace. Je členem pracovní skupiny pro chráněné krajiny kategorie 5 IUCN. Spoluzakládal a redigoval časopis Veronica v letech 1986 – 1995; je členem redakční rady časopisu.